

В. ВИННИЧЕНКО: ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються процес та фактори становлення особистості Володимира Винниченка. На матеріалі спогадів, щоденникових нотаток і художніх творів визначається вплив психічних травм та складних психологічних колізій дитинства на поетику зрілого письменника.

Ключові слова: особистість, психоавтобіографізм, мікросоціальна динаміка.

В. Винниченко – письменник-експериментатор у сфері моралі, дослідник глибин людської душі, уважний спостерігач за боротьбою свідомого і підсвідомого в особистості – сам є прекрасним об'єктом для психологоспрямованих студій, популярних у сучасному літературознавстві.

Метою пропонованої статті, яка методологічно базується на засадах психопоетики, є спроба осягнути психічне буття письменника періоду дитинства – часу формування задатків творчої неординарної особистості, з'ясування психологічних колізій В. Винниченка-дитини, які вплинули на поетику його творів. Для цього залучаємо до аналізу біографічний і психоавтобіографічний матеріал: спогади, окремі щоденникові записи та твори про дітей, де в концепції характерів головних героїв проглядаються психологічні колізії самого автора періоду становлення особистості.

Володимир Кирилович мав неабияку «свою історію», проте саме дитячі та юнацькі роки не стали, на жаль, об'єктом його рефлексій у Щоденнику, який він почав вести після 30-ти років, а до прямих спогадів про дитинство письменник взагалі вдавався вкрай рідко.

Зі скупого фактологічного матеріалу (скоригованого нині дослідниками), поданого Г. Костюком у книзі «Володимир Винниченко та його доба» (Нью-Йорк, 1980), відомо, що «дитинство письменника, принаймні до семи років життя, проходило в селі Великий Кут Єлисаветградського повіту. Кирило Винниченко (батько письменника) в

дитинстві був чабаном, парубком їздив до Криму по сіль, зупиняючись в Єлисаветграді. На заїжджому дворі познайомився з вдовою з трьома дітьми Явдохою Павленко, яка була старшою за нього на п'ять років. Згодом вони побралися, і Володимир був їхньою єдиною спільною дитиною» [8, 25]. Ці біографічні відомості цілком формальні і майже не придатні до застосування принципів і прийомів методології реконструкції психопортрету митця. Проте несподіване вирішення проблеми підказане самим Винниченком, в описі методу створення п'єси «Щаблі життя»: «Для цього я взяв уявну людину, риси якої зустрічав в окремих людях, увів її в коло своїх почуттів та думок і примусив увійти в реальне практичне життя з цими висновками. Я написав п'єсу «Щаблі життя», в котрій описав ті наслідки застосування висновків до навколишнього життя, які я сам частково пережив і які логічно випливали зі стану речей» [4, 38].

Застосований письменником літературний прийом кваліфікується як експериментальний метод або «дослід в лабораторії». Йдучи за автором, ми формуємо таку стратегію дослідження: Винниченка-дитину «вводимо у коло» різноманітних сучасних наукових теоретичних та емпіричних ідей, думок і практик вивчення закономірностей психологічного розвитку («спеціально створені умови») для з'ясування «наслідків застосування висновків про навколишнє життя», які В. Винниченко «сам частково пережив» як суб'єкт власного життєвого шляху і що відбито у його Щоденнику й епістолярії. Квазі-суб'єктами «експерименту» стають персонажі його творів, їхні вчинки, думки, висловлювання. Використовуючи ідентифікації письменника з героями його творів методом зіставлення автора й літературних героїв (у психоаналітичному розумінні), змоделюємо ситуацію формування особистості В. Винниченка, встановимо причинно-наслідкові зв'язки між психічними властивостями чи явищами, «які логічно випливають зі стану речей». Таким чином, судження та висновки матимуть гіпотетичний характер.

Ключове запитанням експерименту: що є *особливим* в дитинстві митця, у його сімейному вихованні? *Що* та *які* з подій і переживань дитинства вплинули на подальшу долю й творчість майбутнього письменника? Відповідь на ці питання дозволить простежити, як незначні події та дитячі переживання позначилися на життєвій долі й особливостях поетики В. Винниченка.

Насамперед у поле зору потрапляє мікросоціальна динаміка становлення особистості В. Винниченка: психологічна атмосфера в родині, стилі батьківської поведінки, характер взаємин між матір'ю та сином, батьком і сином, вплив на психічне становлення особистості митця сиблінгів і порядку народження.

Родинні стосунки, що виникають усередині сім'ї, визнаються вченими ключовими у формуванні особистості: сім'я має найбільший вплив на формування Я-образу дитини, оскільки створює соціальне мікросередовище її розвитку. Сімейна обстановка, кількість дітей, матеріальні статки, рівень розуміння й контролю, дисциплінарні заходи, стиль виховання – усе це впливає на психосоціальний розвиток індивіда. Основні моделі: дитина – мати, дитина – батько, дитина – брат, дитина – сестра є прототипами, стосовно яких мимовільно оцінюються всі подальші зв'язки між людьми [18, 58—59].

Дослідниками впливу стилів батьківської поведінки на дітей, факторів їхнього контролю та емоційної підтримки нащадків (А. Болдуїн, Д. Боумрінд, М. Раттер, Е. Фромм, З. Фройд, Р. Фрейджер, Д. Фейдимен та ін.) були проаналізовані такі варіанти батьківських стилів, як **авторитарний** (обмеження свободи і самостійності дитини, дотримання суворої дисципліни і безумовного підкорення старшим тощо, дотримання психологічної дистанції між батьками і дітьми), **ліберальний** (щирість і відкритість, взаємодовіра у стосунках із дітьми, заохочення вільного вияву властивостей особистості дитини тощо) та **авторитетний** [див.: 15; 17; 18; 19]. Ці стилі батьківських впливів на дітей є протилежними. Учені дійшли висновку: якщо

виховні заходи батьків суперечать один одному, то в дитини з'являється емоційна нестабільність і «доросла» схильність кидатися з одних крайнощів в інші. Такі спостереження дозволять зробити відповідні висновки щодо специфіки становлення особистості В. Винниченка.

Аналіз стосунків майбутнього письменника із матір'ю дозволяє стверджувати, що вони були відчуженими, з прохолодністю ставилися один до одного. Мати Володимира була схильна до авторитарного стилю виховання: вимагала від сина дотримуватися встановлених норм і правил поведінки, критикувала, рідко висловлювала схвалення, психологічно принижувала, використовуючи образливі прізвиська. Учені стверджують, що в таких матерів хлопчики стають некерованими й агресивними. У дорослому житті ті, до кого погано ставилися в дитинстві, частіше стикаються з психологічними проблемами, мають схильність до суїцидальності [див.: 9].

Подібна психологічна колізія характерна і для дорослого В. Винниченка: перебуваючи в тюрмі за революційну діяльність, він здійснив *спробу* самоповішання, яка ледь не закінчилася його смертю; пізніше, уже на волі, *знову спробував* стрілятися на очах у приятельок. У листі до Л. Гольдмерштейн від 18 квітня 1909 р. знаходимо ще одне свідчення суїцидального наміру: «*Їдучи на Україну, я сам підписую свій смертний присуд. З першим же арештом я кінчаю своє життя...*» [10]. Ці спроби можна пояснити і як випадок «невротичного рішення» (К. Хорні), підґрунтям якого є хронічне нервово-психічне напруження, адже В. Винниченко відчував «*неймовірні психічні перевантаження, добре відомі професійним революціонерам, чия молодість минала в тюремних камерах, у вічному ризикові й вічному напруженні...*» [14, 38]. А до того у митця була «*неврівноважена, буйна, страшенно честолюбна натура!*» [14, 38].

Такими властивостями наділена більшість персонажів його творів, які ціною власної смерті утверджують свободу своєї особистості, відстоюють свої права та щирість почуттів. Узагальненою мотивацією самогубств героїв Винниченкових творів є прагнення здобути довіру людей, які «вірять лише

смерті», або як останній порятунок «від цього жорстокого, безглузлого, дріб'язкового, антилюдського, абсурдного світу» [13, 11] («Студент», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Брехня», «Гріх», «Пісня Ізраїля (Кол-Нідре)» тощо).

Аналіз стосунків малого В. Винниченка з матір'ю обумовлює звернення до такого феномену психіки як едіпів комплекс – поєднання любові й ворожості, які відчуває дитина до своїх батьків. Позитивний едіпів комплекс трактується як бажання смерті суперника – батька тієї ж статі – і сексуальний потяг до батька протилежної статі. Пізніше З. Фройд описав негативний його варіант, який виявляється в любові до батька тієї ж статі й ворожості до батька протилежної статі.

Враховуючи це, припускаємо, що відчуження Володимира від матері могло сформувати в нього саме негативний едіпів комплекс, який виявлявся передусім у ворожості до неї, що простежується зокрема у його епістолярії (мати дорікає йому вже дорослому, в тому, що він її не любить, а більш афективно – *«не жалеешь, как свою родную маму»*). І майже дитяча примха старої жінки: *«то бог с тобой, я больше и писать не буду никогда...»*). Взаємини матері й сина могли значно ускладнитися ще в період, коли Володимир досяг підліткового віку. Можливо, саме тоді поглибилася *«тінь між сином і матір'ю»* [14, 14]. У період отроцтва відбуваються швидкі індивідуальні та внутрішньо-сімейні зміни. Враховуючи природжений темперамент та обдарованість хлопця, не дивно, що зростання усвідомленості власної компетентності, потреб в автономії і самовизначенні могли набути для Винниченка-підлітка певної акцентуації.

Пубертатні трансформації Володимира на тлі досить складних взаємин з матір'ю могли стати основою його дитячих психологічних травм. Сильні емоційні реакції, які зазвичай демонструються в таких випадках, свідчать як про реальну наявність травми дитячої душі, так і про її маскування в неординарних учинках. Здається, занадто глибоко засіли у свідомості «Володички» давні звертання матері, спроектовані в образі матері Федька у

«Федькові-халамидникові»: *«сибіряка», «халамида», «люципере», «чом тебе чортяка не вхопила там у воді, ти, ідоляко!»*, *«шибеник чортів», «стервин син», «падлюко», «пробийголова», «зайдиголова»*. Зважимо на те, що дитина сприймає образ матері всією повнотою своїх почуттів, материнське схвалення – найдорожчий скарб, її вербальні образи – жорстокіші від фізичних тортур.

Зрештою, якщо уявити, що все це чула обдарована дитина, нестандартний підліток, самовпевнений юнак, яким, безперечно, був В. Винниченко, то можна зрозуміти повне неприйняття сином матері, вкладене в уста «байстрюка» Кості: *«У мене не було матері!»*. З погляду ображеного самолюбства можна навіть пояснити символічне «вбивство» матері головним персонажем Мироном Купченком у п'єсі «Щаблі життя». Між втратою довіри до всього світу та втратою матері В. Винниченко було обрано останню.

Підліткова критичність мислення може мати наслідком також те, що він раптово починає бачити безліч недоліків у своїх батьків і не може уявити собі, як дві звичайнісінькі обмежені людини могли породити такого унікального індивідуума – його самого. Цей тип роздумів підлітка Д. Елкінд назвав фантазією знайди [1, 12].

Інфантильні фантазії щодо сім'ї у фройдівському психоаналізі названі «сімейним романом», коли суб'єкт вигадує собі іншу сім'ю, *«уявляючи свого батька знаменитим чоловіком, з яким мати мала таємний зв'язок, і себе, на противагу братам і сестрам, – сином батька іншого народу»* [7, 15]. Такі фантазії травмована людина використовує як механізм психологічного захисту. Винниченко-підліток несвідомо використовував такі відомі прийоми захисту, як **інверсія** (підміна відчуттів, думок, дій, що відповідають справжньому бажанню, на діаметрально протилежні), **витіснення** (піддані внутрішній цензурі й відокремлений від свідомості матеріал переноситься у підсвідоме, стає комплексом), **ідентифікація** (психологічний захист у формі

несвідомого ототожнення особистості з іншими об'єктами, зважаючи на певну спільну властивість).

У родині Винниченків, на наш погляд, вплив батька – Кирила Васильовича – на особистісне зростання Володимира був сильнішим. Властивий йому ліберальний тип виховання виявлявся насамперед у тотальному позитивному ставленні до сина, демонстрації прихильності без критики й обмовок. До цього слід додати, що загалом стиль взаємодії саме батька з дитиною відрізняється від материнського. Батько, зазвичай, виявляє більше фізичної сили, активності й стихійності в стосунках з дитиною, він схильний до влаштування незвичних, енергійних, непередбачених імпровізованих ігор, які особливо подобаються малечі.

Мабуть, саме так і було з малим Володимиром. Уявімо, що потім, після метушні та рухливих вправлянь – хвилини вечірнього відпочинку поруч з батьком під возом на сіні, *«яке кололо часом шпичками вбік крізь ряденце. Гарно, затишно, любо до того під теплим, сильним боком тата, що хотілося тоненько, тоненько з захватом і щастям запищати»*. Такі щемкі спогади В. Винниченка давно минулих днів можливі лише через присутність в емоційній пам'яті такого жаданого відчуття безмежного щастя. Йдеться, як бачимо, про основу, яка дає змогу говорити про ідентифікацію Володимира саме з батьком. За механізмом наслідування майбутній митець несвідомо фіксував поведінку й певні риси характеру батька. Той був для Володі значущою фігурою (рольовою моделлю), дієвим посередником соціалізації. А більш соціалізовані діти мають і більш розвинену Я-концепцію.

У батька й сина було багато спільного в характері. Про надзвичайну амбітність Кирила Винниченка свідчить оголошення у газеті «Елисаветградский вестник» від 26 лютого 1896 року. Не маючи освіти, відповідних рекомендацій та досвіду, він все ж таки претендує на посаду *«управителя именем»* [11, 53]. Віддзеркалювання прикмет батьківської самовпевненості вбачаємо також у листі Володимира Винниченка до редакції «Літературно-Наукового вісника» з прозорим натяком на те, що його поему

«Софія» вже можна таки друкувати. *«Гадаю, – припускає юнак, – що на кордоні не пропустили її, через те, що написав її гімназист, а гімназістам, відома річ, нічого ні писати, ні друкувати не можна. Тепер же я готовлюсь в університет, значить, не гімназист, а через се і можна»* [12, 15]. Сумнів, висловлений В. Винниченком у листі, полягає нітрохи не в художній вартості власного твору, а в простій прикордонній формальності [11, 53].

З віком відвертий юнацький максималізм в оцінці своїх досягнень набуває певної глобалізації (автобіографічні твори, записи щоденника, епістолярій) у визначенні власної ролі в розвої української літератури, прагненні «возвеличити собою українське...». І то не була гіперкомпенсація невдахи, а твереза самооцінка й упевненість у спроможності служіння своїй нації.

Прихильність до батька В. Винниченка зберіг до кінця життя: емоційну модальність ставлення до нього спроектовано у ставленні Наталі Павлівні до свекра Карпа Федоровича (п'єса «Брехня»). Часові перегуки з реальною родинною ситуацією В. Винниченка можна відчутти й у романі «По-свій». Тож, ведучи мову про батьківське ставлення і впливи на В. Винниченка-дитину, варто говорити про безмежну («безумовну») любов батька, котрий був прихильний до сина, незважаючи на його «жахливу» вдачу. Натомість мати – Євдокія Онуфріївна – ймовірніше, була схильною до емоційної депривації, була відчуженою, недосяжною для сина. Саме цим можна пояснити відсутність спогадів письменника про матір, бо все, що її стосувалося, було болісно витіснене в несвідоме. Винниченкова самоідентифікація з батьком була пом'якшувальним механізмом цієї психологічної ситуації. Ця родинна колізія була не тільки передумовою формування Я-концепції особистості В. Винниченка, але й знайшла свою розв'язку у творчості письменника.

До сімейних факторів прояву обдарованості відносять не лише впливи батьків, але й кількість дітей і значення порядку народження дитини в родині. На порядок народження як основну детермінанту установок, що

супроводжують стилі життя, звертали увагу А. Адлер, Ф. Гальтон, Ж. Годфруа [див.: 2, 79—111]. Останній наводить статистику, яка свідчить, що частіше креативними стають останні діти, тоді як інтелектуальними – перші. Цю закономірність дослідники пояснюють не особливостями дітей, а конкретними факторами виховання у сім'ї. Прихильники впливу сімейного фактора на креативність зауважують, що первістку приділяють більше уваги, бо він має виправдати амбіції батьків, на нього покладається відповідальність за реалізацію батьківських очікувань. Становище останньої дитини унікальне, бо вона ніколи не буде «позбавлена трону» іншим сиблінгом і, будучи «малям» родини, відчуває увагу не тільки з боку батьків, але, як це буває у великих родинах, старших братів і сестер. Останній дитині дістається більше любові, від неї менше вимагають, рідше обмежують в ініціативі.

Молодша дитина, за А. Адлером, може виявитися бунтарем, здатним до жорсткої критики суспільних традицій та усталених ієрархій, схильною до виявів захисту слабких людей у суспільстві. А. Адлер говорив про останню дитину, як ту, що постійно бореться, як про можливого майбутнього революціонера. Окрім цього, зазвичай, ця дитина має «пригодницький підхід до життя» і легко береться за нове [2, 86].

У спогадах Розалії Винниченко читаємо, що від першого шлюбу мати Винниченка мала троє дітей: Андрія, Марію й Василя. У шлюбі з Кирилом Винниченком народився лише Володимир. Таким чином, він був останньою дитиною у великій родині, але першою та єдиною для Кирила Винниченка [6, 14—15]. Висловимо припущення, що Винниченку було знайоме солодке відчуття «найменшенького». Пригадаймо хоча б оповідання «Віють вітри, віють буйні...», у якому маленький хлопчик Гринь є «царем і владикою». У своєму маленькому світі він «...цар і бог над речами й людьми, де слово й плач його закон для мамі, тата, Гаврика, Рябухи-Саньки, кішки Рудьки, собаки Жульки, для всіх стільців, скриньок, щіток, словом усього...» [3, 13]. Про особливе місце Володимира в сім'ї говорить і В. Панченко: «Вдома

хлопчику як найменшенькому дозволялося більше, ніж іншим дітям. Був він загальним улюбленцем, навіть пестунчиком» [14, 57].

Позитивним моментом зростання Володимира в сімейному «дитячому суспільстві» була потреба відрізнятись від своїх братів і сестри, визначити й закріпити власну «неповторну ідентичність». В. Винниченко як найменша дитина прагнув наздогнати старших, у нього, напевно, спостерігалася висока мотивація перевершити старших сиблінгів, а це стимулювало до пошуків іншого життєвого стилю, у якому він зміг би досягати вершин завдяки своїм власним індивідуальним здібностям. Різноманітні сімейні стосунки були першим «полігоном» маленького Володимира, бо, по-перше, сиблінги можуть розвивати взаємини, які іноді зберігаються протягом усього життя, а по-друге, *«гранична відвертість між сиблінгами дозволяє (незалежно від того, хочуть вони цього чи ні) випробовувати зльоти й падіння людських відносин на базальному рівні» [2, 345].*

На виховання Володимира мав вплив старший брат Андрій, який певним чином сприяв тому, що найменший навчився читати (*«першим «букварем» для нього були принесені братом Андрієм, працівником друкарні, афіші, з яких він, бавлячись, вирізав літери і клеїв на стіні, питаючись у дорослих, що то за буква» [14, 13]*). Пізніше Андрій матеріально допомагав Володимирові, який навчався в Єлисаветградській гімназії.

Аналізуючи мікросоціальну динаміку розвитку особистості В. Винниченка, не можна обійти увагою травмувальні моменти його дитинства. Ми вже згадували про це побіжно, характеризуючи стосунки діади «мати-син». Зупинимось окремо на концепції «батько-син». Неминуче впливають певні аналогії дитячої травми й проєкцій дитячих фантазій З. Фрейда, проаналізовані Н. Зборовською. Дослідниця відзначає, що на самоутвердження З. Фрейда вплинув прикрий випадок, що травмував свідомість дванадцятилітнього хлопця (невідомий перехожий на вулиці грубо принизив гідність його батька, а той не виявив очікуваної реакції на образу). Ця ситуація плюс бізнесова неспроможність батька сприяли гіперкомпенсації

З. Фрейда в інтелектуальному пізнанні *«як єдиного способу успішної реалізації таємного бажання – подолання почуття неповноцінності, психічних травм та комплексів»*. Н. Зборовська підсилює цей висновок часовою проекцією: *«У зрілому віці, коли виникло бажання психоаналітичну теорію перетворити на психоаналітичну світову практику (психоаналітичний рух), Фрейд... мислив себе вождем інтелектуальної всесвітньої революції»* [7, 16].

А що ж травмувало чутливу дитячу душу В. Винниченка? При наближенні до кризи середини життя (39 років) у письменника раптово з'являється трагічний спогад: *«З дитинства, – згадував письменник у щоденнику 23 травня 1919 р., – з того часу, як поміщик Бодіско бив мого батька у себе в економії, як обдурич його, як визискував, як вигнав у землянку в полі, де я пас череду, – з того моменту вже прийнявши в душу собі зерно ненависти до соціального визиску, до Бодісок усякого татунку; потім усе життя організуючи те зерно в свідому, безоглядну, жагучу ворожість до соціального, політичного і всякого панства; віддавши молоді роки тюрмам і вигнанням за це; мріючи про той час, коли можна буде схопити Бодісок і, нарешті, визволити з-під них усіх батьків працюючих, усіх обдурених...»* [5, 68].

Якщо у З. Фрейда приниження батька призвело до відчуження від нього, то у В. Винниченка, навпаки, з'явилася потреба захистити *«усіх батьків»*. Очевидно, що в результаті дитячої травми народився суспільний індивід. Це ще раз підтверджує його обдарованість, бо, зазвичай, в обдарованій дитині процес розвитку відбувається більш бурхливо, а особистісно-індивідуальні особливості виявляються раніше та більш яскраво, ніж у ровесників. Ці якості стали визначальними в подальших учинках уже дорослого В. Винниченка. Своє повернення у вир політики після короткого вимушеного відпочинку він пояснює *«сумлінням»* та *«інстинктом соціабельності»*: *«Намічається путь на Голгофу. Треба, щоб знову чашу пониження, образ, тривоги, боротьби було мною випито. Так вимагає те, що*

зветься «сумлінням». Цього вимагає те, що зветься «інстинктом соціабельності» [5, 353].

Отже, ми завершили своєрідний психологічний «експеримент», змодельовавши можливі впливи оточення на формування особистості В. Винниченка і відстеживши, за можливості, зворотні зв'язки переживань і творчих спонукань письменника. Дитинство – той час, коли закладаються основи креативної особистості та виявляються найпосутніші її характеристики. Застосування методу зіставлення та прийоми психопоетичного аналізу дозволили через висловлювання, вчинки, характери героїв реконструювати особистісні риси письменника-дитини, змодельовати ситуацію формування особистості В. Винниченка. Аналіз мікросоціальної динаміки становлення особистості митця дав можливість зрозуміти специфіку характеру, темпераменту, вольової сфери митця, проникнути у сферу його комплексів, що цілком може бути предметом осягнення не в одній із наукових студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Elkind D. Children and adolescents : Interpretive essays on Jean Piaget / D. Elkind. — New York : Oxford University Press, 1974. — 186 p.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. — М. : Фонд «Закон, грамотность», 1995. — 296
3. Винниченко В. Намисто : Оповідання / В. Винниченко. — К. : Веселка, 1989. — 380 с.
4. Винниченко В. О морали господствующих и морали угнетенных : открытое письмо моим читателям и критикам / В. Винниченко. — Львів : Друкарня народна, 1911. — 92 с.
5. Винниченко В. Щоденник / В. Винниченко ; ред., вступ, ст. і примітки Григорія Костюка. — Едмонт – Нью-Йорк : Канадський інститут Укр. студій, 1980. — Т. 1. : 1911–1920. — 1980. — 500 с.

6. Винниченко Р. Як писав свої літературні твори Володимир Винниченко / Р. Винниченко // Україна. — 1992. — № 10—11. — С. 14—15.
7. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство / Н. Зборовська. — К. : Академвидав, 2003. — 392 с.
8. Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба : Дослідження, критика, полеміка / Г. Костюк. — Нью-Йорк : УВАН у США, 1980. — 283 с.
9. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг. — СПб. : Питер, 2000. — 992 с.
10. Лист Винниченка до Л. Гольдмерштейн від 18 квітня 1909 р. — ЦДАВО України. — Фонд 1823. — Опис 1. — Справа 29.
11. Михида С. Особистість В. Винниченка у світлі психопоетики (теоретичні аспекти) / Сергій Михида // Наукові записки : зб. наук. праць. — Серія : Філологічні науки (літературознавство). — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. — Вип. 62. — С. 49—57.
12. Михида С. Лист зі Знам'янки (про листування Володимира Винниченка з редакцією «Літературно-наукового вісника») / Сергій Михида // Поріг. — 1994. — № 4. — С. 15—16.
13. Мороз Л. Сто рівноцінних правд : парадокси драматургії В. Винниченка / Л. Мороз. — К. : Віпол, 1994. — 208 с.
14. Панченко В. Володимир Винниченко : парадокси долі і творчості : Книга розвідок та мандрівок / В. Панченко. — К. : Твім інтер, 2004. — 288 с.
15. Раттер М. Помощь трудным детям / М. Раттер. — М. : Прогресс, 1987. — 424 с.
16. Сиваченко Г. Пророк не своєї вітчизни. Експатріанський «метароман» Володимира Винниченка : текст і контекст / Г. Сиваченко. — К. : Альтернативи, 2003. — 280 с.
17. Фрейд З. Я и Оно. Труды разных лет. / З. Фрейд ; пер. с нем. — Тбилиси : Мерани, 1991. — Кн. 1. — 1991. — 398 с.
18. Фрейджер Р. Личность : теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. — СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 864 с.

19.Фромм Е. Бегство от свободы / Е.Фромм; пер. с англ. — М.: Прогресс,1990. — 269 с.

МИХИДА С. П.

В. ВИННИЧЕНКО: ДИНАМИКА СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматриваются процесс и факторы становления личности Владимира Винниченко. На материале воспоминаний, дневниковых заметок и художественных произведений определяется влияние психических травм и сложных психологических коллизий детства на поэтику зрелого писателя.

Ключевые слова: личность, психоавтобизрафизм, микросоциальная динамика.

МУКНУДА S.

VYNNYCHENKO: THE DYNAMICS OF PERSONALITY

The process of and factors of personality after. On the material memoirs, diaries and notes works of art determined the impact of trauma and complex psychological impacts of childhood to mature poetry writer.

Key words: personality, psyhoavtobizrafizm, micro social dynamics.

Стаття надійшла до редколегії 5.09.2013 р.